

Cyborgatleterna är här?! Om genus, "genfuskare" och idrottens hybrider¹

Kutte Jönsson

Genusvetenskap, Teknik och Samhälle, Malmö högskola

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org (ISSN 1652-7224) 2005-08-31

Copyright © Kutte Jönsson 2005. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Inledning

Under 1930-talet dominerade den polsk-amerikanska löparen Stella Walsh (född Stanisława Walasiewicz) friidrottens sprinterdistanser för damer. Bland annat blev hon såväl guld- som silvermedaljör vid de olympiska spelen i Los Angeles 1932. När hon dödades 1980, 69 år gammal, av rånare på en parkeringsplats till en stormarknad i amerikanska Cleveland, så uppdagades en "hemlighet" som Walsh hade burit på under alla år. Obduktionen av hennes kropp visade att "hon" i biologisk mening var en "han". Den självklara frågan att ställa i en idrottskontext är: gjorde Stella Walsh gjorde sig skyldig till fusk under sin tävlingskarriär? Manipulerade hon medvetet hela "idrottsvärlden" (idrottsorganisationer, medtävlare, publik, sponsorer, sportmedia, etcetera)?

Med utgångspunkt i historien om Stella Walsh kommer jag i detta paper att resonera kring frågor som har att göra med idrottens genuskonstruktioner, maskulinitetsideal och teknifiering. Den tes jag kommer att driva är att det är den kulturella begränsningen till endast två genuskategorier som bidrar till könsdiskrimineringen inom idrotten, manifesterat främst i uppdelningen i dam- respektive herrklass. Jag kommer mot tesens bakgrund att argumentera för att det inte är tillräckligt att endast upphäva gränsen mellan dam- och herridrott. Det krävs kanske mer radikala grepp, som till exempel ett upphävande av de två genuskategorierna "man" och "kvinna". Men nu är dessa båda kategorier djupt förankrade i den västerländska kulturen. Finns det någon utväg ur det "genusfängelse" dessa två kategorier kan tänkas utgöra? Kanske skulle teknologiska innovationer kunna vara en sådan utväg? Idén försvåras emellertid av att också teknologin ofta är maskuliniserad. Denna "försvårande omständighet" till trots, finns det en möjlighet att feministiskt förespråka ett cyborgteknologiskt ideal, som inte främst bekräftar en maskuliniserad teknologi, utan som

snarare syftar till en upplösning av kända dikotomier som man/kvinna, manligt/kvinnligt. Med sådana gränser upphävda skulle man i en idrottskontext kunna se fram emot en idrott i dess ”renaste” form.

Dekonstruktionen av idrottens kön – och genus

Att dela in kvinnor och män i olika klasser bygger på en idé om att könstillhörighet är en relevant faktor. Med andra ord ligger betoningen på ”kön” (”biologiskt kön”) och inte på ”genus” (”socialt kön” eller könsidentitet). Betoningen på könsskillnader kan dessutom vara en strategi bland många, för att upprätthålla genushierarkin (MacKinnon, 2003, s. 268). Historien om Stella Walsh kan fungera som en illustration för den problematik som är knuten till kön/genus-distinktionen som sådan.

Obduktionen av Stella Walshs kropp visade, som sagt, att hon tävlade i ”fel” klass under sin karriär. Gjorde hon sig därför skyldig till fusk? Bröt hon medvetet mot reglerna när hon tävlade i damklassen trots att hon ”objektivt” var en man? Man skulle kunna ställa frågan på ett annat vis: skaffade hon sig orättmätiga fördelar genom att som ”man” tävla i damklassen? Eller är problemet i själva verket mer djupgående än så? Möjligen är berättelsen om Stella Walsh bara ett exempel på den otillräcklighet som den västerländska könsdikotomin representerar. Frågan om huruvida Stella Walsh medvetet fuskade, och därmed bedrog inte bara sina medtävlare utan hela idrottsvärlden, har inget enkelt svar. Svaret beror på vad man bestämmer är relevant för detta fall. Säkra på sin sak är, inte desto mindre, de båda biologerna Katarina Nordqvist och Annika Eriksson. I en artikel i den populärvetenskapliga tidskriften *Forskning & Framsteg* (nr. 1/2002), hävdar de bestämt att Stella Walsh fuskade. Deras huvudargument är att hon vid obduktionen de facto klassificerades ”som man”. Därför borde hon rimligen ha tävlat i herrklassen. Så vad var det som gjorde henne till ”man”? Deras svar är: större muskelmassa till följd av testosteronproduktion.

Detta må vara sant. Men av det följer inte att hon tävlade i ”fel” klass. Det vore att dra en förhastad slutsats. Fallet är mer komplicerat än vad Nordqvist och Eriksson vill ge sken av. I själva verket föll Stella Walsh ”mellan stolarna”, här förstått som mellan ”kön” och ”genus”. Å ena sidan var Walshs kropp (kanske) alldeles för ”maskulin” för att hon borde ha fått tävla i ”damklassen”. Å andra sidan var hennes kropp (kanske) alldeles för ”feminin” för att hon – av rättviseskäl – skulle ha tävlat i herrklassen. Men framför allt: hennes könsidentitet var som ”kvinna”. Denna omständighet är inte oviktig.

Anta att vi accepterar att det finns en könsmaktsordning som strukturellt överordnar män (som grupp) och underordnar kvinnor (som grupp). Stella Walsh var en kvinna i denna genushierarki. Ur detta perspektiv hade hon inga orättmätiga fördelar gentemot sina medtävlare i damklassen. Däremot skulle hon kanske ha haft orättvisa nackdelar om hon ”tvingats” tävla i herrklassen, på grund av sin underordnade position som ”kvinna” i genushierarkin. Därmed inte sagt att hon inte hade fördelar gentemot sina medtävlare, exempelvis genetiska fördelar. Men detta är i sig inte kontroversiellt. För i detta skiljer hon sig inte från andra personer som är genetiskt byggda på ett sådant sätt att de under vissa omständigheter får fördelar av det.

Nu är Stella Walsh långt ifrån den enda i idrottshistorien som blivit ”misstänkliggjord” för att ”fuska” genom att delta i ”fel” tävlingsklass. Könsöverskridarna, eller de misstänkta

könsöverskridarna, har ofta "orsakat" idrottspolitiska problem. Detta har lett fram till en rad etiskt kontroversiella beslut från de stora idrottsorganisationerna.

2004 skärptes kontrollen av könsöverskridarna. Det gjordes efter ett beslut av internationella olympiska kommitténs (IOK) medicinska råd. Beslutet innebar att tillåta transsexuella atleter att delta under de olympiska spelen i Aten samma år. Visserligen har det alltid varit tillåtet för transsexuella att delta i OS, men det nya beslutet innebär speciella krav för de tävlande. För att "manliga" transsexuella personer ska få tävla krävs att könskörtlarna är bortopererade så att testosteronpåslaget försvinner. Arne Ljungqvist, ordförande i IOK:s medicinska råd motiverar beslutet i en intervju i tidskriften *Svensk idrott* (nr. 6/2004): "I idrottens värld måste vi ha särskilda regler och det har vi fått nu. Bland annat har vi en övergångsperiod på två år." Även om Ljungqvist i samma artikel menar att diskussionerna om skillnader i muskelmassa är överdriven, så kan man nog ändå påstå att det är en biologisk diskurs som "framtingat" beslutet. Upprinnelsen till beslutet kom efter det att den dansk-australiensiska golfspelaren Mianne Bagger 1995 genomgick ett könsbyte från man till kvinna. Golforganisationerna LPGA och LET (Ladies European Tour) nekade henne att tävla i deras tävlingar. Däremot tog såväl det svenska golfförbundet som IOK hennes parti.

Inte desto mindre. Faktum kvarstår. Varje idrottare tvingas in i antingen dam- eller herrklass. Detta får med nödvändighet vissa konsekvenser. En sådan, etiskt ifrågasatt, konsekvens handlar om det "behov" av könstester som uppdelningen framtingar. Könstester har också flitigt använts i idrottshistorien. Redan 1948 började det brittiska amatörförbundet för kvinnor att använda könstester (Skirstad, 2000, s. 116). Man avkrävde helt enkelt kvinnliga deltagare läkarintyg på att de biologiskt "var kvinnor". Praktiken kom sedan att utvecklas. 1966 tvingades deltagarna vid europamästerskapen i friidrott i Budapest att paradera nakna framför kvinnliga läkare. Samtliga deltagare klarade testet, men de upplevde testet som förnedrande. Samtidigt var det fem världsrekordhållare från Sovjetunionen som aldrig dök upp. Vid Europacupen i friidrott 1967 användes för första gången analyser av (kvinnliga) atleters kromosomuppsättning som metod. En av dem som inte klarade testerna var den polska sprinterlöparen Ewa Klobukowska som hade vunnit guld- och bronsmedaljer vid OS 1964 i Tokyo. Det visade sig nämligen att hon hade en XXY-uppsättning kromosomer. Om hon hade tävlat vid OS 1968 så hade emellertid inte hinder förelegat, eftersom man då hade upphört med den typen av tester.

Debatten om könstester, och framför allt protesterna mot dem, ledde så småningom fram till att internationella friidrottsförbundet (IAAF) förbjöd könstester 1992. Inför OS 2000 i Sydney förbjöd även IOK till sist könstester. Många invändningar har riktats mot dessa tester. Förutom integritetskränkningen, så "påtvings" atleterna genetisk information om sig själva de inte efterfrågat (Tännsjö, 2000; Schneider, 2000; Skirstad, 2000; Tamburrini, 2003). Dessutom har testerna enbart varit riktade mot kvinnliga atleter, inte manliga, något som bara bekräftar mansdominansen inom idrotten.

Men frågan lodar djupare än så. Hur avgöra en människas könstillhörighet? Medicinaren Anne Fausto-Sterling menar att det överhuvudtaget är ytterst svårt att avgöra vad hos en person som är biologiskt bestämt och vad som är socialt bestämt (Fausto-Sterling, 1985). Kön är i denna mening inget "fast", utan påverkas av yttre omständigheter. Så vad ska man gå efter för att bestämma en persons kön: kromosomuppsättning, könsorgan eller genus? Och vilken betydelse har detta sedan i en idrottskontext? Könsmaktsordningen (och nu antar jag att en sådan finns) inom idrotten motiveras vanligtvis med att män (som grupp)

presterar, i jämförelse med kvinnor (som grupp), ”bättre”. Det vill säga: i en tävling mellan kvinnor och män skulle män i de allra flesta fall gå vinnande ur kampen. Jag invänder inte mot denna hypotes. Det är mycket möjligt att det skulle vara på det viset. Helt säker kan man emellertid inte vara, eftersom kvinnliga atleter kanske skulle bli bättre av att tävla mot ”bättre” motstånd. Men frågan är om det överhuvudtaget spelar någon roll. Könsdiskriminering, oavsett utfallet av den, kan ju alltså ses som moraliskt oförsvarligt. Det är en uppfattning exempelvis Torbjörn Tännsjö håller. Därför borde kvinnor och män ges (större) möjlighet att tävla mot varandra. Han skriver:

In sports it is crucial that the best person wins. The sexual differences are simply irrelevant. If a female athlete can perform better than a male athlete, this female athlete should be allowed to compete with, and beat, the male athlete. If she cannot beat a certain male athlete, so be it. If the competition was fair, she should be able to face that he was more talented. It is really as simple as that. Sexual discrimination within sports does not have any better rationale than sexual discrimination in any other fields of our lives (Tännsjö, 2000, s. 101).

På ett sätt är det lätt att sympatisera med Tännsjös idé. För varför acceptera könsdiskriminering inom idrotten när den inte accepteras någon annanstans. Idén om könsintegrerade tävlingar leder emellertid även till andra frågor. Till exempel: vad är att betrakta som ”rättvisa tävlingar”. I den mån det är meningsfullt att tala om rättvisa och idrott i samma mening, så måste man specificera vad för slags rättvisa man talar om. Om det handlar om rättvisa i förutsättningar, så kan man snart konstatera att det finns en rad områden där förutsättningarna rimligtvis inte kan ses som rättvisa (eller jämlika). Några växer upp i idrottsligt gynnsamma miljöer, andra inte; några har dragit en vinstlott i ”naturens genetiska lotteri”, andra en nitlott; etcetera, etcetera. Vilka skillnader är att se som *relevanta*? Exakt när kan man bedöma en tävlingssituation som rättvis i förutsättningar? Dessa frågor har idrottsvärlden alltid brottats med. Inom vissa sporter, exempelvis i kontaktsporter som brottning och boxning, gör man – av rättviseskäl – indelningar efter vikt. Om man däremot jämför kön med vikt, så innebär möjligen det att man kontinuerligt befäster *skillnaderna* mellan ”kvinnor” och ”män”, något som, mot bakgrund av den mansdominerade och maskuliniserade idrotten, också innebär en hierarkisering mellan kvinnor och män. Spelar det någon roll om kvinnor alltid skulle förlora mot män? Jag påstår nu inte att det alltid skulle vara konsekvensen, men antar för resonemangets skull att det skulle bli på det viset. Skulle det i sådana fall bero på ”naturliga” skillnader? Det kan man nog inte veta. Dels kan vi inte veta vilka konsekvenser könsintegrerade tävlingar skulle få, eftersom sådana tävlingar alltså tillhör undantagen, och dels skulle det vara svårt att med säkerhet bestämma om det är biologiska eller sociala faktorer som skulle ”göra skillnad”.

Vilka fysiologiska könsskillnader finns det då? I absoluta termer är kvinnors styrka i överkroppen ungefär 50-60 % av mäns styrka, och 70-80 % av mäns styrka när mätningar gjorts på underkroppen (Koivula, 1999, s. 11). Av detta behöver man emellertid inte dra slutsatsen att skillnaderna är biologiska. De kan mycket väl vara ett resultat av sociala omständigheter. Nathalie Koivula skriver:

The smaller difference in strength for the lower body than the upper body can not be explained by differences in muscle physiology. The explanation can instead be found in social factors (Koivula, 1999, s. 11).

Hur mycket av skillnaderna som beror på kön, kan man såklart fråga sig. Exempelvis kan man anta att kvinnor inte uppmuntras att "bli som män". En annan spekulation kan vara att kvinnor, helt enkelt, *förväntas* vara svagare än män, vilket också *gör* dem svagare. Båda dessa förslag bygger på sociala föreställningar om "kvinnligt" och "manligt". Ändå är det inte ovanligt att "biologiska" argument används för att legitimera genushierarkin, exempelvis genom att se kvinnors "könsroller" som "naturliga" (Okin, 1979, s. 106). Det är även mot den typen av föreställningar som genusbegreppet växt fram.

Gender is a concept developed to contest the naturalization of sexual difference in multiple arenas of struggle (Haraway, 1991, s. 131).

Detta innebär dock inte att genusbegreppet är oproblematiskt. Debatten mellan genusteoretiker har ända sedan kön/genus-distinktionen formulerades varit omdiskuterad (Gothlin, 1999). När exempelvis psykoanalytikern Robert Stoller introducerade kön/genus-distinktionen under 1950- och 60-talen, så var det för att kunna beskriva transsexuella personers situation. Han hade upptäckt att det fanns en bristande överensstämmelse mellan deras biologiska könstillhörighet och deras könsidentitet (Gothlin, 1999, s. 3). Han kunde även konstatera att könsidentiteten var starkare än den biologiska könstillhörigheten (Gothlin, 1999, s. 3).

Detta är givetvis en rimlig tanke, eftersom identiteten är intimt förbunden med vem man *är*. Identiteten är därför svårare att förändra än att till exempel genomgå en könsbytesoperation.

Den som anses ha gått längst i dekonstruktionen av kön/genus-distinktionen är queerteoretikern Judith Butler. Butler (1990) bygger sin teori kring idén om att kön är kulturellt lika konstruerat som genus, och att distinktionen egentligen inte finns. Förenklat menar hon att allt är genus. På så vis avvisar hon all form av biologisk determinism. Däremot undviker hon inte att hamna i den socialdeterministiska fällan hon riggat åt sig själv. För att undvika det har det hävdats att även genusbegreppet bör överges (Heinämaa, 1997; Moi, 1999). Att överge genusbegreppet är inte en orimlig tanke. Till exempel menar Gayle Rubin, som var den första feministiska teoretikern att använda sig av kön/genus-distinktionen, att genus differentierar kroppar som antingen "maskulina" eller "feminina" (Gothlin, 1999, s. 10).

Genusbegreppet vilar på föreställningar om "manligt" och "kvinnligt". Genom att använda sig av genusbegreppet riskerar man på så vis att återskapa historiska och sociala föreställningar som är förbundna till "kvinnor" och "män". "Konstruktivismen" i genusbegreppet är med andra ord inte med självklarhet en motsats till "essentialism", utan snarare dess spegelbild. Båda positionerna utgår från ett traditionellt västerländskt dikotomitänkande.

I en idrottskontext aktualiseras denna problematik i till exempel dopingfrågan.

Född till "fuskare"

När i synnerhet DDR:s kvinnliga atleter dominerade vissa sporter (framför allt i simning och friidrott) under 1970- och 80-talen, så anklagades de inte bara för att vara dopade. De framställdes dessutom som fabriksstillverkade. De kallades "monster". Etiketterna "mons-

ter” och ”fabrikstillverkade” var nu inte bara ett sätt att distansera dessa atleter från ”vanliga” människor. Det fanns även sexistiska undertoner i detta. Den ”dopade” idrottskvinnan lever helt enkelt inte upp till det traditionella kvinnoidealet. Om Stella Walsh hade tävlat under den perioden hade hon med säkerhet blivit stämplad på samma sätt. Skillnaden mellan Stella Walsh och DDR:s dopade atleter är dock att Walsh inte hade tillgång till avancerad medicinsk teknologi. Frågan är om det överhuvudtaget finns någon moraliskt relevant skillnad mellan att, som Stella Walsh, födas med en genuppsättning som sannolikt ger henne fördelar, och å andra sidan manipulera sin kropp för att få samma fördelar. Jag är inte övertygad om det.

Den medicinska teknologin utmanar utan tvekan vissa gränser, inte minst den mellan ”naturligt” och ”artificiellt”. Medicinsk teknologi används inte heller enbart för att ”reparera” människor, utan också för att ”förbättra” dem (Miah, 2003). Ett uppenbart exempel på detta är den kosmetiska kirurgin, som har sitt ursprung i plastikkirurgin. Plastikkirurgi är inte bara till för att åtgärda kroppsliga ”defekter” som ett resultat av skador eller sjukdomar. Tekniken används i allt större omfattning till att ”förbättra” ett utseende. Den formen av ”förbättringar” är givetvis inte frikopplad från kulturella värderingar. ”Skönhetsoperationer” utförs exempelvis efter en mycket specifik kulturell mall: det västerländska och medelklassbaserade kvinnoidealet (Sandell, 2003). De val dessa kvinnor gör, är inte sällan strategiskt motiverade. Med Pierre Bourdieus kapitalmetaforer (Bourdieu, 1986), handlar det om att omsätta sin kropp till ett symboliskt kapital (Sandell, 2003, s. 203). Den typen av ”förbättringar” som görs inom den kosmetiska kirurgin är enbart ”yttre” förändringar. Och även om denna typ av operationer lätt kan uppfattas som kontroversiella, inte minst feministiskt, så tycks det – inte desto mindre – vara mer kontroversiellt med ”förbättringar” gjorda ”inombords”. Givet detta, tycks det som om det går en, åtminstone intuitivt moralisk, gräns vid kroppens hud. Det är en fråga i sig huruvida man bör lägga moraliska aspekter på detta; en annan är vilken roll teknifieringen kan betyda för genuskonstruktionerna eller upphävandet av dessa konstruktioner.

Det är möjligen naivt att tro att de traditionella kvinno- och mansidealen bryts ner enbart med hjälp av teknologiska innovationer. Men det behöver i sådana fall inte bero på tekniken som sådan, utan på att det är en teknik som används som redskap för att upprätthålla vissa bestämda kulturella värderingar. Det innebär emellertid inte att tekniken inte skulle kunna användas efter andra normer. Exempelvis skulle det förmodligen krävas radikala omdefinieringar av begreppen ”kvinna” och ”man”; eller till och med ett upphävande av dessa båda kategorier. Teoretiskt handlar det om att kratta manegen för *hybriderna*. Kanske tillhör framtiden dem – i en idrottskontext benämnd som *cyborgatleterna*. Kanske skulle man i den här meningen kunna se exempelvis det ”östtyska idrottsundret” som ett slags cyborgifierat ”avantgarde”.

Eventuellt kan man nämligen föreställa sig en framtid där man genetiskt designar ”vinnare” (Munthe, 2000). Mot den bakgrunden har det börjat talas om en ny form av ”fusk” och en ny typ av ”fuskare” – ”genfuskare”. Termen ”genfusk” är visserligen något märklig. Kan man vara ”fuskare” i sig själv? Den här frågan kan utan tvekan kompliceras. Givetvis beror det på hur man definierar fusk. Frågan är dock om en genetisk uppsättning någonsin kan stämplas som fusk, utan att man samtidigt gör sig skyldig till genetisk diskriminering?

Det finns två metoder att tala om i det här sammanhanget: dels genmodifikation av redan existerande individer, så kallad ”somatic genetic modification”, och dels genmodifikation

av embryon, så kallad "germ-line genetic modification" (Munthe, 2000, s. 219-220). Det senare exemplet är ett uppenbart exempel på att manipulationen står bortom individens kontroll. Därför vore det orimligt att hindra den individen från att utöva tävlingsidrott. Men samma sak skulle också kunna gälla för det första alternativet. Om man utifrån manipulerar genuppsättningen, så är det den genuppsättningen som är en integrerad del av ens kropp och identitet. Även om en person inte är född manipulerad, så blir resultatet av att vara genmanipulerad en integrerad del av den personen och den personens erfarenheter och identitet. I själva verket är det antagligen omöjligt att skilja mellan konstruktionen "före" och "efter" manipulationen. Denna framtidsutsikt kommer dessutom att göra det svårt för idrottsorganisationerna att förbjuda "gendopade" atleter från idrotten (Miah, 2005, s. 165). Men så är detta också resultatet av att idrotten befinner sig i ett teknologiskt avancerat industrilandskap (Magdalinski och Brooks, 2002). Cyborgteknologin öppnar utan tvekan nya möjligheter för förändrade förutsättningar, inte bara på en individnivå utan även i ljuset av idrottens förutsättningar. Det är dock inte lika självklart att den utmanar de maskulinitetsideal som idrotten vilar på.

Maskulinitet och myten om fair play

Om det är något ideal som präglar den moderna tävlingsidrotten, så är det maskulinitetsidealet. Uttrycken för detta ideal kan givetvis ta sig många olika former. Men de flesta idrotts-teoretiker skulle nog dela uppfattningen om att idrotten är könad. Genusteoretikern Robert Connell beskriver det så här:

In historically recent times, sport has come to be the leading definer of masculinity in mass culture. Sport provides a continuous display of men's bodies in motion. Elaborate and carefully monitored rules bring these bodies into stylized contests with each other. In these contests a combination of superior force (provided by size, fitness, teamwork) and superior skill (provided by planning, practice and intuition) will enable one side to win (Connell, 1995, s. 54).

Den maskulinitet Connell talar om ger en bild av en genushierarkisering som inte enbart män måste förhålla sig till, utan som dessutom exkluderar kvinnor. Han skriver:

The institutional organization of sport embeds definite social relations: competition and hierarchy among men, exclusion or domination of women. These social relations of gender are both realized and symbolized in the bodily performances. Thus men's greater sporting prowess has become a theme of backlash against feminism. It serves as symbolic proof of men's superiority and right to rule (Connell, 1995, s. 54).

Ett sätt att bryta denna "hegemoniska maskulinitet" (Connell, 1995, 76 ff) vore möjligen att inkludera kvinnor i idrottens symbolspråk och institutioner. Filosofen Iris Marion Young menar att det till och med är "nödvändigt" för att idrotten ska "humaniseras" (Young, 1995, s. 265). Och hon fortsätter:

Mere inclusion of women in the existing concept and institutions of sport, however, is not sufficient. Sports programs for women today frequently model themselves on and measure

themselves by the standards of sport programs which have traditionally been reserved for men. There is more justice in this situation than in the exclusion of women entirely, but the masculinist bias of sport is not thereby removed (Young, 1995, s. 265).

Det Young beskriver i det citerade stycket är en genusordning som tydligt gynnar män eftersom idrotten är maskuliniserad. Könsdiskrimineringen är på så vis institutionaliserad. Om man talar om en maskuliniserad idrott, så är det logiskt att också tänka sig en ”feminiserad” idrott. Vad är det som skiljer dessa båda åt? Torbjörn Tännsjö menar exempelvis, att man kan tala om ”kvinnliga kvaliteter” som en motsats till traditionellt ”manliga kvaliteter”. Det skulle till exempel vara kvaliteter som inte i första hand bygger på fysisk styrka, utan på strategi, samarbete och känslighet (Tännsjö, 2000, s. 109). Dessa kvaliteter, fortsätter han, borde inte bara introduceras i all idrott, utan gärna ersätta de redan existerande (maskuliniserade) kvaliteterna (Tännsjö, 2000, s. 109-110). Det finns ett problem med detta resonemang.

Genusordningen riskerar att befästa de redan existerande könsstereotypiseringarna om man skiljer mellan ”manliga” och ”kvinnliga” kvaliteter. Detta är i sig skillnadsskapande. Det ständiga reproducerandet av maskulinitetsnormer skulle, i detta ljus, samtidigt kunna vara ett sätt för män att behålla kontrollen över idrotten. Det man skulle kunna kalla ”könsdisciplinering” är därför inte oviktigt. Men med idén om cyborgteknologi skulle emellertid kontrollen inte kunna vara lika effektiv.

Idrottens hybrider

En cyborg är en hybrid av organiskt liv och teknologiska system, ibland förklarad som en symbios av ”människa” och ”maskin” (Davis-Floyd och Dumit, 1998, s. 1). Detta är den enklaste definitionen av begreppet cyborg. Hur mycket ”människa” och hur mycket ”maskin” som ska vara symbiotiskt sammanvävt för att en person – med rätta – ska kallas cyborg är dock oklart. Å andra sidan är det en vaghet man möjligen kan leva med. Gränsen mellan ”människa” och ”djur” exempelvis, är ju också den förhållandevis vag (åtminstone i en jämförelse mellan arten *homo sapiens* och förslagsvis apor). Jag tänker här inte fördjupa mig i den frågan, utan istället rikta uppmärksamheten åt ett annat håll.

Som jag tidigare nämnt är det vanligt att beskriva cyborgfiguren – och därmed också cyborgatleterna – som någonting som tillhör framtiden. Det vill säga: ”vi” är (alltjämt) *humans* i begrepp att bli *transhumans* för att slutligen bli *posthumans*; detta som en konsekvens av ”den bioteknologiska revolutionen” (Fukuyama, 2002). Men kanske vore det för enkelt att skjuta detta tänkbara scenario på framtiden. Kanske tillhör cyborgerna och därmed även cyborgatleterna i själva verket samtiden? Andy Miah skriver:

...[S]port is already posthuman. Athletes have already metamorphosed into super-humans, blurred suitably by the softening presentation of modern television. Athletes are ambassadors of transhumanism, placed at the cutting edge of human boundaries of capability. The athlete's body is in a state of flux, continually transcending itself, and thus, perpetuating transhuman ideas about the biophysics of humanity (Miah, 2003).

Detta är (möjligen) en kontroversiell ståndpunkt. Men Miah är inte ensam om att hålla en sådan ståndpunkt. Den feministiska teoretikern Donna Haraway exempelvis, hävdar att ”vi” – i själva verket – redan ”är cyborger”, och att cyborgerna är vår tids ontologi (Haraway, 1991, s. 150). Denna tanke är kanske främmande för de flesta av oss. Men det kanske snarare beror på att bilden av cyborgerna ofta hämtas från science fictiongenrens fantasiproduktioner i film och litteratur. I det som kommit att kallas världens första science fictionroman, Mary Shelleys *Frankenstein* (1959 [1818]), representeras cyborgerna till exempel av ett ”monster”. ”Monstret” är skapat av vetenskapsmannen Victor Frankenstein och är en konstruktion av likdelar. Det faktum att ”monstret” inte är ett resultat av biologisk reproduktion talar för att ”monstret” är en cyborg. Men samtidigt förväntar sig ”monstret” att ”fadern” vetenskapsmannen ska bygga en ”heterosexuell partner” åt honom. Med andra ord utgår ”monstret” från en idé om ett liv byggt på den heteronormativa ”organiska familjen” (Haraway, 1991, s. 151). En ”riktig” cyborg är däremot tänkt att utmana och bryta ner den typen av strukturer. Kort sagt är inte ”monstret” i Mary Shelleys roman helt representativ för cyborgfiguren. En möjligen bättre representant är kanske James Camerons filmskapelse *Terminator* (1984, 1991, 2003), som kan vara ett exempel på en mer ”modern” och/eller ”populär” cyborgfigur.

Arnold Schwarzeneggers Terminator har (dock) en maskuliniserad teknokropp; eller kroppen hos en ”förbättrad krigare” (Haraway, 1995, s. xiv.) Med andra ord representerar cyborgerna, i denna tolkning, ett maskuliniserat ideal. Det finns här en given koppling mellan skildringar av ”moderna” cyborger och idrottens traditionella maskulinitetsideal. Båda delar exkluderar ”kvinnliga kvaliteter”. Detta är ganska enkelt att se. Men det behöver inte innebära att man därför måste avvisa hela idén med cyborgerna som en utmanare av de traditionella dikotomierna. Däremot kan Frankensteins monster och Terminator vara exempel på karikatyrer av en maskuliniserad dröm, än en verklig cyborg (Haraway, 1991, s. 152). Med andra ord är dessa exempel mer att likna vid pre-cybernetiska maskiner än cyborger, då cyborger är ”self-moving, self-designing, autonomous” (Haraway, 1991, s. 152). Symtomatiskt har Terminator använts i ordlekar för att beskriva vissa atleter. (Så har exempelvis den österrikiske störtloppsåkaren Herman Maier getts smeknamnet ”The Herminator”.)

Enligt Haraway feministiska cyborgteori, upplöser cyborgerna dikotomier och bryter upp identiteter. Därför borde också den kanske mest grundläggande dikotomin också upplösas, den mellan ”kvinna” och ”man” och ”kvinnligt” och ”manligt”. Poängen med denna upplösning är att man därmed inte hemfaller åt vare sig ”biologisk” essentialism eller den essentialism som kommer ur den sociala konstruktionen av ”kvinnor” och ”män”. Det som återstår är då individer som är att betrakta som hybrider. Detta kan ha betydelse för hur man ser på teknologiskt ”fusk” inom idrotten.

Precis som Terminator har också Frankensteins monster använts som metafor i en idrottskontext. Andy Miah ställer exempelvis frågan om vi nu står inför en framtid med ”Frankenrunners” (Miah, 2002). ”Monstret” som metafor har dessutom en speciell plats i västerländsk historia. Donna Haraway skriver:

Monsters have always defined the limits of community in Western imaginations. The Centaurs and Amazons of ancient Greece established the limits of the centred polis of the Greek male human by their disruption of marriage and boundary pollutions of the warrior with animality and woman. Unseparated twins and hermaphrodites were the confused human material in

early modern France who grounded discourse on the natural and supernatural, medical and legal, portens and diseases – all crucial to establishing modern identity. The evolutionary and behavioural sciences of monkeys and apes have marked the multiple boundaries of late twentieth-century industrial identities. Cyborg monsters in feminist science fiction define quite different political possibilities and limits from those proposed by the mundane fiction of Man and Woman (Haraway, 1991, s. 180).

Om nu cyborgen är en identitet som politiskt utmanar de invanda och dikotomiska föreställningarna som ”kvinnor” och ”män”, ”kvinnligt” och ”manligt”, så lär inte dessa gränser bli enklare att upprätthålla med framväxten av genteknologin. Kanske står hoppet till bioteknologin?

Cyborgatleterna är här?!

Den medicinska teknologin har gjort att gränsen mellan det ”naturliga” och det ”artificiella” blivit suddigare i konturerna. Överhuvudtaget är frågan om medicinska manipulationer av kroppen ett politiskt och etiskt laddat ämne. Med teknologins hjälp överlever, inte desto mindre, alltfler människor sjukdomar och olyckor som tidigare hade inneburit deras död. Transplantationer av organ och andra mänskliga vävnader, pacemakers och inopererade grishjärtan, och så vidare, är inte längre science fiction. Detta har gjort att frågan om var gränsen mellan ”människa” och ”maskin” går kommit att bli alltmer irrelevant. Vad kan detta komma att betyda för framtidens idrott?

Uppdelningen mellan dam- och herridrott är ett fundament under ”hot”. Om man förbjuder kvinnor (och män) från att använda sig av vissa teknologiska och medicinska hjälpmedel, är det ett sätt att förstärka bilden av den strukturellt ordnade genushierarkin. Det finns alltså skäl för att tillåta inte minst kvinnor att ta dopingmedel, för att därmed bli ”lika bra” som män (Tamburrini, 2004). ”Bio-amazonerna” (Tamburrini, 2004) är utan tvekan, bara som tanke, ett ”subversivt” inslag i den maskuliniserade och mansdominerade idrotten. Problemet med ett sådant resonemang är, som jag ser det, inte det att tillåta doping för att bli ”lika bra” som män; snarare är problemet att man därmed alltså accepterar genuskategorierna ”kvinna” och ”man” som fasta kategorier.

I den massmediala kulturen har dessutom atleter kommit att bli symboler för vad som är möjligt att åstadkomma. Bara ”moralens gränsvakter” sätter gränserna för detta. Frågan är hur dessa ”moralens gränsvakter” kommer att agera när genteknologin på allvar gör sitt intåg inom idrotten? Blir det ens möjligt att upprätta en gräns, utan att samtidigt göra sig skyldig till förmodat allvarliga rättighetskränkningar av den individuella autonomi?

* * *

Stella Walsh var inte ett resultat av genetisk manipulation. Debatten efter ”avslöjandet” att hon biologiskt var en ”man”, belyser ett djupare problem som har med genusgränser att göra. Det är numera i princip möjligt att ”skapa” atleter. De etiska implikationerna av detta

lär diskuteras mycket i framtiden. Snarare kan man tänka sig att det är genuskategoriseringsringarna som sådana som är problemet, och som ligger till grund för könsdiskrimineringen inom idrotten.

Stella Walsh är bara ett exempel på hur kartan inte alltid överensstämmer med terrängen. Det finns fler exempel. Att skuldbelägga terrängen för att kartorna inte går att orientera sig efter, är en alltför orimlig ”lösning”. Varför vore det så orimligt att föreställa sig en idrottsvärld där inte bara könsbegreppet är upphävt, utan också genusbegreppet. Det som sedan skulle återstå är en idrott i dess renaste form – och där atleterna och deras prestationer istället för idrottsorganisationernas ”moraliska gränsvakter” bestämmer idrottens framtid.

Not

- 1 Denna artikel är att betrakta som ett första utkast i en pågående undersökning av fältet kön/genus-teknologi-idrott.

Litteratur

- Bourdieu, Pierre (1986): *Distinction: a social critique of the judgment of taste* (London: Routledge & Kegan Paul).
- Butler, Judith (1990): *Gender Trouble. Feminism and the subversion of identity* (New York och London: Routledge)
- Connell, Robert (1995): *Masculinities* (Berkeley, Los Angeles: University of California Press).
- Davis-Floyd, Robbie och Dumit, Joseph (1998): “Cyborg Babies. Children of the Third Millenium”, *Cyborg Babies. From Techno-Sex to Techno-Tots*, Robbie Davis-Floyd och Joseph Dumit (New York och London: Routledge).
- Fausto-Sterling, Anne (1985): *Myths of Gender. Biological Theories About Women and Men* (New York: Basic Books).
- Fukuyama, Francis (2002): *Our Posthuman Future. Consequences of the biotechnology revolution* (New York: Picador).
- Gothlin, Eva (1999): *Kön eller genus* (Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning).
- Haraway, Donna J. (1991): “’Gender’ for a Marxist Dictionary: The Sexual Politics of a Word”, *Simians, Cyborgs, and Women. The Reinvention of Nature* (New York: Routledge).
- Haraway, Donna J. (1991): “A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century”, *Simians, Cyborgs, and Women. The Reinvention of Nature* (New York: Routledge).
- Haraway, Donna J (1995): “Introduction: A kinship of Feminist Figurations”, *The Haraway Reader* (New York och London: Routledge).
- Heinämaa, Sara (1997): ”What is a Woman? Butler and Beauvoir on the Foundations of the Sexual Difference”, *Hypatia. A Journal of Feminist Philosophy*, vol. 12, nr. 1.

- Koivula, Nathalie (1999): *Gender in Sport* (Stockholm: Department of Psychology, Stockholm University).
- MacKinnon, Catharine (2003): "Women, Self-Possession, and Sport", *Sport Ethics. An Anthology*, Jan Boxill (red.), (Oxford: Blackwell Publishing).
- Magdalinski, Tara och Brooks, Karen (2002): "Bride of Frankenstein: Technology and the Consumption of the Female Athlete", *Sport Technology: History, Philosophy and Policy*, Andy Miah och Simon B. Eassom (red.), (Amsterdam, etcetera: JAI).
- Miah, Andy (2003): "Be Very Afraid: Cyborg Athletes, Transhuman Ideals & Posthumanity", *Journal of Evolution and Technology* (<http://jetpress.org/volume13/miah.htm>), vol. 13.
- Miah, Andy (2005): *Genetically Modified Athletes. Biomedical ethics, gene doping and sport* (London och New York: Routledge).
- Moi, Toril (1999): *What is a Woman? And Other Essays* (Oxford: Oxford University Press).
- Munthe, Christian (2000): "Selected champions: making winners in the age of genetic technology", *Values in Sport. Elitism, nationalism, gender equality and the scientific manufacture of winners*, Torbjörn Tännsjö och Claudio Tamburrini (red.) (London och New York: E & FN Spon).
- Nordqvist, Katarina och Eriksson, Annika (2004): "Kvinna eller man", *Forskning & Framsteg*, nr. 1.
- Okin, Susan Moller (1979): *Women in Western Political Thought* (Princeton, New Jersey och Guildford, Surrey: Princeton University Press).
- Sandell, Kerstin (2003): "Att operera kroppen för att bli 'riktig' kvinna?! Feministiska tolkningar av kosmetisk kirurgi", *Mer än bara kvinnor och män. Feministiska perspektiv på genus*, Diana Mulinari, Kerstin Sandell, Eva Schömer (red.), (Lund. Studentlitteratur).
- Schneider, Angela J. (2000): "On the definition of 'woman' in the sport context", *Values in Sport. Elitism, nationalism, gender equality and the scientific manufacture of winners*, Torbjörn Tännsjö och Claudio Tamburrini (red.) (London och New York: E & FN Spon).
- Shelley, Mary (1959 [1818]): *Frankenstein*, (Stockholm: Christofers bokförlag), Originaltitel: Frankenstein; or the Modern Prometheus. Övers. Monica Stolpe.
- Skirstad, Berit (2000): "Gender verification in competitive sport: turning from research to action", *Values in Sport. Elitism, nationalism, gender equality and the scientific manufacture of winners*, Torbjörn Tännsjö och Claudio Tamburrini (red.) (London och New York: E & FN Spon).
- Söderberg, Håkan (2004): "Hårdare krav för transsexuella", *Svensk idrott* nr. 6, Intervju med Arne Ljungqvist.
- Tamburrini, Claudio (2003): "Ofarlig gendopning i bruk om fem år", *Dagens Nyheter* (21/5).
- Tamburrini, Claudio (2004): "Bio-Amazons. Gender Equality Through Genetic Engineering". Abstract.
- Tännsjö, Torbjörn (2000): "Against sexual discrimination in sports", *Values in Sport. Elitism, nationalism, gender equality and the scientific manufacture of winners*, Torbjörn Tännsjö och Claudio Tamburrini (red.) (London och New York: E & FN Spon).

Young, Iris Marion (1995): “The Exclusion of Women From Sport: Conceptual and Existential Dimensions”, *Philosophic Inquiry in Sport*, William J. Morgan och Klaus V. Meier (red.), (Windsor: Human Kinetics).